

ЄВРОПА 18.08.2023 | Артем Шрайбман

Шлях опозиції на батьківщину закрито

Демсили Білорусі залишились релевантними для Заходу, але зв'язок із білорусами в країні розірвано. У 2024 боротися за їхні голоси не вийде.

До третьої річниці боротьби з режимом Лукашенка білоруські демократичні сили прийшли більш релевантними для західного світу і менш роздробленими, ніж могли очікувати скептики після завершення вуличних протестів у країні. Але це не врятувало опозицію від дефіциту ідей, куди рухатися далі.

6 серпня у Варшаві демсили Білорусі провели свою чергову щорічну конференцію. Вона показала, що в опозиції склалася відносно стійка конфігурація сил, яка з осені 2020 року спирається на стрижневу роль Світлани Тихановської та її офісу.

При Тихановській існує її перехідний кабінет, «уряд у вигнанні». За рік роботи Кабінет зміг не загрузнути в скандалах, але втратив дорогою двох «міністрів» – Тетяну Зарецьку, яка мала б шукати фінансування для цього органу, і Олександра Азарова, лідера організації колишніх силовиків ВУПОЛ, що розкололася.

Кабінет став непоганим коаліційним рішенням для кризи в опозиції, що назрівала рік тому. Цей формат долучив до альянсу з Тихановською одного з альтернативних та амбітних лідерів опозиції, ексміністра культури Білорусі Павла Латушка, а також привів в опозиційну політику нові обличчя, про які 2020 року мало хто знав, на кшталт «міністра оборони» Валерія Сахащика або Ольги Горбунової, яка опікується проблемою політв'язнів. Але орган досі не має стійкого апарату, фінансування та політичних досягнень.

Паралельно з офісом Тихановської, «адміністрацією обраного президента», та її урядом у вигнанні, в екосистемі демсил з'явився і свій протопарламент – Координаційна рада. На початку цього року її воскресили з анабіозного стану, у якому КР перебувала з осені 2020-го, коли всю її верхівку й активних членів або посадили, або

видавили з країни. Тепер КР стала місцем, куди змогли висунути своїх представників майже всі помітні політичні структури та НДО, які хотіли це зробити. Члени КР беруть на себе контрольні функції. Так, Азаров позбувся своєї посади в кабінеті саме за підсумками вотуму їхньої недовіри на початку серпня.

*Силове звільнення
Білорусі ззовні
проводити нікому*

З кінця 2022 року почав також оформлюватися альтернативний центр сили в опозиції, для якого Тихановська – не безумовний авторитет, а радше нерішуча лідерка, яка займається дипломатією, коли час вимагає готувати силову зміну влади в Білорусі. Цих поглядів дотримуються в керівництві найбільшого з підрозділів білоруських добровольців в Україні – полку Кастуся Калиновського та низки безкомпромісних структур, які долучилися до нього, на кшталт «Кіберпартизан».

Виникнення альтернативного опозиційного центру навколо найбільш непримиренних і бойових структур, з іншим поглядом на шлях до визволення Білорусі, стало симптомом того, що з цим баченням з'явилися проблеми в решті опозиції.

Після того як білоруський режим перетворився з метафоричного на повноцінний військовий плацдарм Росії, стало очевидно, що зміна влади в Білорусі буде нерозривно пов'язана з результатом війни в Україні. Поки Росія не зазнала в ній серйозної поразки або не ослабла під тягарем війни, у Кремля буде чіткий мотив і готовність витратити ресурси на те, щоб зберегти в Білорусі проросійський режим. Лояльна влада в Мінську потрібна, щоб не знімати потенційну загрозу з півночі України, тримати в напрузі східний фланг НАТО, а тепер ще й забезпечувати збереження російської ядерної зброї в Білорусі. Навіть якщо Лукашенко помре до того, як Росія ослабне, є висока ймовірність того, що на його місце зможе потрапити тільки людина, схвалена, якщо не обрана Москвою.

Що в такій ситуації може робити опозиція? Будь-яка спроба скоординувати протести або підпільну активність «на землі» розбивається об позамежні ризики участі в цьому для людей всередині країни. Достатньо однієї ненадійної або неакуратної з цифровою безпекою людини і весь ваш дворовий протестний чат перетворюється на список на арешт. Тортурні умови у в'язницях, сталінські терміни лідерам протесту, масові звільнення нелояльних – усе це виштовхує ще не заарештованих активних білорусів в

еміграцію.

Силове звільнення Білорусі ззовні проводити нікому. Сотень легкоозброєних добровольців із полку Калиновського та інших формувань недостатньо для розгрому білоруської силової машини. НАТО не вплутується в подібні авантюри після невдалих вторгнень до Іраку й Афганістану, особливо з огляду на те, що за спиною Лукашенка стоїть усе ще ядерна держава. А українській армії є чим зайнятися і на своїй території.

*Опозиція виявилася
позбавленою важелів
впливу на те, що
відбувається в Білорусі, і
дуже обмеженою в
здатності тиснути на
режим*

Залишаються санкції, до яких опозиція закликає давно і які Захід уже понад два роки вводить проти Лукашенка і різних секторів білоруської економіки. Проблема санкцій навіть не в тому, що вони в історії майже ніколи не змінювали режими. У білоруському випадку це схоже на перекриття однієї маленької труби в басейн, який наповнюється з іншої, значно ширшої труби. Задоволена поведінкою Лукашенка Росія охоче допомагає йому як знижками на енергоресурси і розстрочками старих кредитів, так і логістикою для обходу західних санкцій. Білоруська економіка, звісно, серйозно постраждала від санкцій і війни, а також стала ще більш вразливою до шоків, які надходять із Росії, на кшталт ослаблення рубля. Але ні про який колапс, здатний дестабілізувати режим, не йдеться.

При цьому санкційне меню виглядає значною мірою вичерпаним. Один з останніх по-справжньому жорстких заходів – повне перекриття автомобільного та залізничного сполучення з Білоруссю її західними сусідами – вже обговорюється в Ризі, Вільнюсі та Варшаві. Але поки що вони скоріше хочуть притримати блокаду як інструмент стримування Лукашенка від провокацій із використанням «вагнерівців», ніж її вводити превентивно.

У результаті опозиція виявилася позбавленою важелів впливу на те, що відбувається в Білорусі, і дуже обмеженою в здатності тиснути на режим, щонайменше до дестабілізації в Росії або в її відносинах із Лукашенком. Вектор планів та ініціатив опозиції став плавно зміщуватися в бік інтересів білоруської діаспори.

Чималу частину своїх дипломатичних зусиль Тихановська та її

команда витрачають на боротьбу з дискримінацією білорусів зарубіжжя, щоб західні лідери не забували, що їх не можна карати за дії режиму в Мінську. Нові ініціативи на варшавській конференції навіть видають географічне зміщення пріоритетів роботи демсил.

Ніхто не очікує навіть символічної можливості опозиції висуватися на парламентські та місцеві вибори в лютому 2024 року

Насамперед вони збираються взимку провести онлайн-вибори до Координаційної ради, щоб зробити її легітимнішою. Це голосування задумано як альтернатива парламентським і місцевим виборам у лютому 2024 року в Білорусі, де ніхто не очікує навіть символічної можливості опозиції висуватися і вести агітацію. Але з огляду на ризики участі в опозиційних навіть віртуальних виборах і деполітизацію всередині Білорусі, всі кандидати до КР і переважна більшість виборців будуть із діаспори.

Інша амбітна ініціатива – паспорт Нової Білорусі. Демсили підготували ескіз свого проїзного документа, який у теорії має допомогти білорусам, які виїхали, і у яких закінчуються паспорти, вирішити проблему з подорожами. Попереду колосальна робота з переконання західних урядів, що цей документ буде видаватися за надійною процедурою і його варто визнавати. Але вже очевидно, що цільова аудиторія цього проекту живе не в Білорусі.

Тепер офіційна позиція демсил така: Білорусь має вступити до ЄС і вийти з усіх союзів із Росією

Нарешті, до конференції у Варшаві опозиція визначилася зі своєю геополітичною орієнтацією. Тепер офіційна позиція демсил така: Білорусь має вступити до ЄС і вийти з усіх союзів із Росією. Символічна важливість цієї декларації в тому, що це вперше опозиція свідомо відходить від амбіції представляти думку більшості білорусів. Позиціонування Тихановської як переможниці виборів 2020 року передбачало, що вона уникала позицій, не популярних у суспільстві.

Але підтримка вступу до Євросоюзу серед білорусів останніми роками коливається на рівні 15-25 відсотків. Роблячи крок у бік позиції активної меншини, демсили визнають сумну реальність: зв'язок між ними і більшістю білорусів усередині країни розірвано, в осяжному майбутньому боротися за їхні голоси не доведеться. Довгостроковий розрахунок робиться на той самий вітер історії,

який має послабити режими в Москві та Мінську. Якими будуть настрої білорусів у цій новій реальності, невідомо. Але до її настання шлях опозиції на батьківщину все одно закритий, а тому втрати від установки на євроінтеграцію не такі великі.

Однак концептуальна криза в опозиції тут і зараз нікуди не йде, адже потрібно якось відповідати на питання «що нам робити?». Демсили вже почали знижувати планку своїх ініціатив та амбіцій, але поки що їм складно визнати вголос, що з доступних варіантів у них залишається нагадування світові про проблеми білорусів, розв'язання їхніх гуманітарних проблем і самозбереження до кращих часів.

Артем Шрайбман

Артем Шрайбман (Artyom Shraibman) - політичний аналітик, засновник Sense Analytics, запрошений експерт Берлінського центру Карнегі.

